

ЕВОЛЮЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ: НАУКОВІ МЕТОДИ І ПІДХОДИ

Аналізуються загальні етапи, наукові підходи та методи дослідження феномена політичного режиму в ретроспективному та змістовному аспектах. Досліджується еволюція уявлень про політичний режим, його становлення та розвиток в межах держави, міста, світу. Визначаються тенденції розвитку феномена політичного режиму в сучасній політичній реальності.

Ключові слова: *політичний режим, процес, науковий підхід, ретроспективний аналіз, порівняння, типологія, локальний політичний режим, міжнародний режим, структуризація політичного режиму.*

Постановка проблеми дослідження. Аналіз наукових уявлень про політичний режим як певне політичне явище примушує говорити про формування декількох основних підходів до розуміння режиму. Очевидно, що засадничу роль в тому, що це питання залишається дискусійним, відіграють: полідисциплінарна приналежність феномена політичного режиму, що вивчається правознавством, політологією, теорією міжнародних відносин і державним управлінням; багатоаспектність його змісту, а саме — необхідність здійснення аналізу значного числа соціально-політичних інститутів; відсутність чітких критеріїв зіставлення політичного режиму з іншими політико-правовими явищами, що зачіпають процес політичного управління, з державно-правовим і політико-правовим режимами; прояв багаторівневості функціонування цього політичного інституту у сучасному політичному процесі.

Отже, **проблему дослідження** становить диспропорція у дослідженні цього політичного інституту, що виражається у достатньо великому обсязі досліджень, пов'язаних з політичними режимами на рівні держави, які відбуваються понад дві тисячі років, і невеликою кількістю наукових розвідок щодо політичних режимів локального і міжнародного рівнів, що обмежуються останніми десятиріччями ХХ і початком ХХІ століть.

Актуальність обраної проблематики визначається тим, що нині проблема політичних режимів є предметом серйозних наукових

дискусій правознавців і політологів. Характеристика цього елемента форми держави дозволяє оцінити рівень розвитку засадничих політичних інститутів в країні, методів і засобів здійснення політичної влади, відповідність механізмів політичного управління сучасним міжнародним стандартам демократичного правління. В той же час значущість предмета нашого дослідження в теоретичному аспекті полягає в необхідності вивчення змісту цього політичного явища для практичного здійснення процесу демократизації держави, актуального для України.

Метою статті виступає систематизація наукових підходів до вивчення феномена політичного режиму на різних рівнях його функціонування: міжнародному, державному (національному), локальному (місцевому).

Досягнення поставленої мети реалізується шляхом виконання таких **завдань**:

- визначити загальні етапи дослідження феномена політичного режиму;
- проаналізувати загальні методи та підходи у вивченні політичних режимів;
- виявити новітні тенденції у підходах та методах дослідження феномена політичного режиму.

Ступінь наукової розробки проблеми

Історико-політологічний аналіз розвитку досліджень політичних режимів дає підстави виділити такі етапи вивчення цього феномена.

Так, передфілософський етап дослідження політичних режимів досягає свого розквіту з періоду утворення перших міст-держав в Месопотамії і закінчується V ст. до н.е. з початком розквіту античної філософії. У передфілософський етап використовувалися два підходи до дослідження політичних режимів: міфологічний і теологічний. Для міфологічного підходу була характерною рисою сакралізація політичної влади і режиму вищої влади Бога. Як приклад можна згадати про концепцію Будди, в якій піддавалися критиці основні положення Вед, Упанішад і брахманістська ідеологія в цілому. Теологічний підхід у дослідженні політичних режимів цього періоду представлений творами давньокитайського філософа Конфуція і легістів.

Філософський етап є найбільш тривалим в історії досліджень політичних режимів. Він розпочинається з періоду зародження античної філософії і закінчується серединою XIX століття, коли під впливом позитивізму уможлидні міркування і дослідження починали витіснятися емпіричними методами дослідження.

Так, у спадщині Давньої Греції особливий інтерес мають ідеї Платона і Арістотеля, що виступали багато в чому з відмінних одна від одної позицій і користувалися різними способами аргументації. Філософи зробили свій внесок практично в усі аспекти існування політичних режимів, що цікавлять нас, — в аналіз особливостей їхнього функціонування, способи типологізації і динаміку трансформації. Платон був впевнений у деградаційних тенденціях в еволюції політичних форм, тому у творах «Держава» і «Закони» створив образ «ідеальної держави», яка усебічно обґрунтовує концепцію тоталітарного правління. Принципово відмінними були погляди на політику давньогрецького філософа Арістотеля. Учений вважав, що всяка форма правління, скільки-небудь стійкий режим може існувати в двох різних станах. По-перше, режим (незважаючи на свої структурні характеристики) може бути адекватний ситуації і бути здатний в цілому діяти в інтересах широких шарів суспільства. По-друге, режим, правляча еліта, навіть в умовах демократії, може відстоювати і прагнути провести в життя свої власні, вузькокорисні інтереси.

В період підвищення Римської імперії теорія політичного режиму була збагачена вагомим внеском блискучого оратора і політика Марка Тулія Цицерона. Спираючись на досягнення філософсько-політичної думки давніх греків, Цицерон у своїх працях «Про державу», «Про закон», «Про обов'язки», в численних політичних і судових публікаціях висловив ряд оригінальних ідей. Особливу увагу він приділяв розробці проблем правової рівності і держави.

В поглядах відомих теологічних філософів Аврелія Августина, Хоми Аквінського, Марсілія Падуанського визначилися особливості соціально-політичного життя середньовічного суспільства, які характеризувалися протистоянням двох абсолютно протилежних політико-владних доктрин.

Так, Августин Аврелій вважав, що діяльність держави має бути цілком підпорядкована реалізації волі Божої.

Хома Аквінський в «Сумі богослов'я» сформулював питання держави і права. Говорячи про форми держави — монархії, аристократії, політії, тиранії, олігархії і демократії (відтворення Арістотеля), філософ показує відмінність республік від монархій.

Протилежних поглядів на організацію влади у державі дотримувався Марсілій Падуанський — ректор Паризького університету. В роботі «Захисник світу» він висунув революційну для свого часу концепцію народного суверенітету, що оголошує народ

джерелом політичної влади і вищою її інстанцією. Він підійшов до ідеї про розділення влади — на виконавчу і законодавчу.

Мислитель Нового часу — італієць Ніколо Макіавеллі, базуючись на спадщині античних філософів, збагатив теорію політичних режимів такими надбаннями. По-перше, він надав поняттю «політичний режим» абсолютно нове трактування в умовах становлення абсолютистської держави, продемонстрував, що типологія давніх філософів цілком працездатна і при аналізі політичної боротьби в абсолютно нових умовах; по-друге, зробив ряд важливих зауважень відносно переходу від однієї форми правління до іншої.

З точки зору теорії режимів, дуже важливо зіставити методологію двох політичних мислителів — Томаса Гоббса і Джона Локка, розділених ставленням до англійської буржуазної революції XVII століття, які міркували в принципово різних площинах. Якщо Гоббс був прибічником державного абсолютизму і політики свого роду «опікунського авторитаризму», то Локка слід розглядати як теоретика політичних систем ліберального типу. Локк будує свої міркування виходячи з необхідності скоректувати теорію «природного права» Т. Гоббса. Для нього фундаментальним поняттям виступає «громадський договір», що укладається між державою і народом у взаємних інтересах [1, с. 337–349].

Безперечним вкладом Ш. Монтеск'є, відомого французького філософа, в осмислення ліберально-демократичних режимів є розвиток концепції «розділення влади», передумови якої містилися вже у Цицерона і пізніше — у Локка. Ця концепція служить обґрунтуванням принципу законності, забезпечення політичної свободи і перетворення права в істинний регулятор взаємовідносин між державою і його громадянами.

Варто відмітити сучасника Ш. Л. Монтеск'є — Жан-Жака Руссо, котрий захищає модель радикально-демократичного правління, в умовах якого отримали б практичне втілення ідеї народного суверенітету і прямого народовладдя.

Заслуговує на увагу внесок до теорії політичних режимів Джона Ст. Мілля. Головною його роботою в цьому аспекті є трактат «Про свободу». Мілля вважає, що суспільство не в змозі називатися вільним, якщо в ньому не дотримується свобода дискусій. Мілля, таким чином, розвинув ліберальну концепцію демократії, переконливо показав необхідність активних, передусім інтелектуальних зусиль для оберігання суспільства від деспотизму.

Георг Вільгельм Фрідріх Гегель виступає безперечним супротивником демократичних форм правління. Його внесок в теорію

режимів є внеском спостерігача і дослідника одного з різновидів авторитаризму. У гегелівській теорії поєднані раціональні та ідеологічні принципи, бо задум філософа значною мірою полягав в тому, щоб освятити існуючу державу.

Таким чином, філософський підхід до дослідження політичних режимів заклав фундамент для подальших досліджень політичних режимів в XX столітті і до цього дня робить величезний вплив на політичну науку.

Постфілософський етап розпочався із середини XIX століття і триває по сьогоднішній день. Цей етап наукових досліджень політичного режиму заснований на емпіричних методах.

Після Другої світової війни політична наука починає розвиватися особливо швидкими темпами та із застосуванням новітніх методів дослідження, що не використалися досі. Саме з цієї миті, переплітаючись і змінюючи один одного, розвиваються біхевіоризм і структурно-функціональний аналіз, плюралізм і девелопменталізм, що відкривають нові горизонти і для розвитку теорії політичних режимів. Базові підходи до вивчення політичних режимів сформувалися в другій половині XX століття, в період активного розвитку як політології так і самих політичних режимів з постійним їхнім ускладненням і модернізацією. До найбільш використовуваних підходів можна віднести інституціональний, біхевіоральний, плюралістичний, структуралістичний, синергетичний, транзитологічний і девелопменталізм.

Інституціональний підхід у дослідженні політичних режимів можемо спостерігати вже в роботах політичних філософів. Ці дослідження пов'язані з виявленням певних юридичних норм, аналізом основних законів суспільства, починаючи від конституції, їхнього значення для існування і нормального розвитку суспільства. Чималий внесок було зроблено Ш. Монтеск'є, Дж. Локком, Е. Берком, Т. Джефферсоном і американськими «федералістами». У цьому підході основна увага приділяється політичним інститутам — парламенту і уряду, партіям і виборчим процедурам, механізмам поділу влади і конституційному устрою.

Представники інституціонального підходу в своїх дослідженнях політичних режимів описують процеси їхнього функціонування і переходу, головним чином, на мові зміни і впорядкування інститутів. Загальноприйняті в політичній науці типології режимів складаються переважно з урахуванням того, які інститути існують в цьому режимі, в якій комбінації і яким чином вони функціонують. В той же час окремі представники інституціоналізму неминуче виходять у своєму

аналізі за межі цього напрямку, розуміючи його обмеженість. Прикладом можуть служити роботи С. Хантінгтона, одного з найвідоміших представників інституціонального напрямку.

При біхевіоризмі політичний аналіз проводиться в основному відштовхуючись не стільки від наявних інститутів, скільки від людського змісту, що наповнює їх, не стільки від норм, скільки від реальності. Відповідно виник і інший, сучасніший погляд на політичні режими, на їхню здатність знаходити для себе соціально-психологічну підтримку, ясніше усвідомлювати середовище свого функціонування і характер залежності від чинників психологічного порядку.

Плюралізм в методологічному плані виявився безпосереднім продовженням біхевіористських досліджень. Проте його представники звернулися до дослідження інших питань, пов'язаних, передусім, з особливостями функціонування демократичної системи і режиму, представництвом і розділенням влади, принципами рекрутування і взаємодії політичних еліт. Виникнення плюралістичної теорії зв'язують з виходом у світ в 1961 г. книги Р. Даля «Хто управляє?», у якій автор, полемізуючи з концепцією «володарюючої еліти», прагнув на прикладі одного з американських міст показати плюралістичний характер західного політичного устрою. Вклад плюралістичної теорії в теорію політичних режимів, на наш погляд, пов'язаний з дослідженням процедурних особливостей демократичних режимів.

Класичними роботами з проблем плюралістичної демократії є праці Д. Трумена, Д. Рісмана, Р. Даля.

Саме в рамках плюралістичної школи виникає новітній аспект дослідження політичних режимів — на рівні міст. У 1950–1970-і рр. вивчення влади в міських співтовариствах стало окремим напрямом в політичній науці. Влада в міських співтовариствах стала предметом спеціальних досліджень. Сформувалося проблемне поле досліджень. У цей період склалися різні школи в дослідженні влади в соціальних спільнотах. У 1950–1960-і роки основна полеміка велася між представниками «плюралістичної» і «елітістської» шкіл, а також усередині них; у 1970-і до дискусії активно підключилися дослідники марксистської орієнтації.

Поняття міського режиму фіксує неформальні коаліції управлінців, що реально приймають рішення і визначають міську політику. Кларенс Стоун, американський політолог, визначення поняття «міський політичний режим» вивів в ході спроб описати неформальне партнерство між міським урядом і бізнес-елітою [2]. Згідно з вченим локальний (міський) політичний режим являє собою

«формальні і неформальні угоди, на основі яких громадські органи і приватні інтереси діють разом для прийняття і виконання рішень».

Структуралізм зробив свій внесок в осмислення не лише процедурних особливостей різних режимів, але і фактично наново відкрив напрям, який зосередився на дослідженні процесів політичної модернізації. Істотним виявився внесок структуралізму і в осмислення типів і перехідної динаміки політичних режимів. Загальносистемні розробки допомогли зрозуміти не випадкову, а закономірну природу перехідних процесів, показали, на яких підставах і з яким запасом часу політична система або режим можуть функціонувати, не побоюючись розпаду або послаблення.

До новітніх, так званих постнаукових підходів у дослідженні політичних режимів на увагу заслуговують синергетичний і транзитологічний наукові підходи і девелопменталізм.

Девелопменталізм (від англ. «development» — розвиток) належить до аналітичних підходів, що розуміють ірраціональне в адекватних їм термінах. В якості одного з напрямів політичного аналізу, що сформувався на цій хвилі, висувається вивчення політичної динаміки і процесів переходу до нових форм громадського устрою, переважно в країнах, що розвиваються. Цьому напрямку належить особлива роль в розвитку досліджень політичних режимів. Передусім тому, що змістовно концепції режимів, і значною мірою політичної модернізації, переходу від тоталітарно-авторитарних режимів до демократії, становлення світських держав-націй, революційного і еволюційного способів розвитку, політичних криз, стабільності і нестабільності були сформульовані у рамках девелопменталістського напрямку політичного аналізу. Режими, таким чином, були чітко визначені як політичні інститути і відокремлені досить чіткими межами від суспільства і держави саме у рамках цього напрямку.

Саме ХХ століття надало політологам можливість по-новому поглянути на досягнення класичної політичної теорії, використовуючи і ревізуючи, якщо знадобиться, класичні парадигми аналізу для осмислення сучасних політичних змін. У рамках девелопменталізму зародився інтерес до розвитку макрополітичного аналізу політики і політичних режимів.

Так, прогресуюча невідповідність формальних міжнародних організацій реаліям мінливих міжнародних відносин, яка проявилася в 1970-х роках минулого століття, дала розвиток новому напрямку наукового пошуку — дослідженням «міжнародних режимів».

Після Другої світової війни були сформовані дві концепції, або два підходи до розуміння змісту і направленості міжнародних

відносин. Перший одержав назву «традиціоналістського» і найбільш повне втілення знайшов у працях американського політолога Ганса Дж. Моргентау, наприклад, у «Політиці націй». Прихильники другого підходу — «модерністського» — намагалися сформулювати більш широкі та різнобічні уявлення про сутність міжнародних відносин. Однак представникам обох підходів не вистачало розуміння міжнародних відносин як цілісної системи та функціональної єдності її складових компонентів — з іншого боку, і як діяльності на міжнародній арені різноманітних політичних акторів (держав, народів, суспільних і громадських рухів, організацій тощо) — з другого. Такий комплексний підхід почав формуватися з початку 70-х рр. XX ст. Він базувався на поглядах французького соціолога М. Мерля, який у праці «Соціологія міжнародних відносин» обґрунтував можливість використання системної моделі американського політолога Д. Істона для дослідження міжнародних відносин.

Концепція міжнародного режиму була сформульована в науковому журналі «International Organization», що вийшов під загальною редакцією професора Стенфордського університету С. Краснера (1983). С. Краснер визначив міжнародні режими як явно або неявно виражені принципи, норми, правила, а також процедури ухвалення політичних рішень, навколо яких сходяться очікування акторів в певній галузі [2]. В межах трьох наукових шкіл були сформульовані концепції щодо сутності і змісту міжнародного режиму: реалістична, неолібералістична, когнітивістська, або школа соціального конструктивізму.

Наприкінці XX ст. виник і набув визнання новий концептуальний напрям соціального пізнання в забезпеченні передумов виживання суспільства. Йдеться про теорію синергетики, автори якої — бельгійський учений російського походження, лауреат Нобелівської премії І. Пригожин, а також І. Стенгерс, Г. Ніколіс, Н. Ханкс та ін. Синергетика дозволяє припустити неминучість періодичного чергування тенденцій соціалізації економіки і соціальних стосунків до їхньої індивідуалізації, тенденції інтеграції в середовище, в клас, в людство і відособлення, локалізації особистого інтересу. На політичному рівні це може виражатися у вигляді періодичної зміни, чергування відносного переважання демократичних умонастроїв і консервативно-охоронних лейбористів і консерваторів; лібералів-ринковиків і етатистів-тоталітаристів. В основі синергетики лежить принцип нестабільності. Це дозволяє при побудові моделей політичного процесу враховувати такі важливі особливості реальних систем, як стихійність, невизначеність, поліваріантність.

До новітніх наукових підходів до дослідження та вивчення політичного режиму належить також транзитологічний підхід. Його основне завдання — визначити причини трансформації одного політичного режиму в інший; дати прогноз на ті явища, події та виклики, що можуть мати місце під час трансформації політичного режиму, а також зазначити кінцевий результат трансформації — охарактеризувати політичний режим, що має виникнути після завершення трансформаційного процесу.

Засновником транзитології вважають американського науковця Д. Растоу. У своїй статті «Переходи до демократії: спроба динамічної моделі» 1970 року він вперше сформулював проблему: яким чином (як?) країни переходять від одного устрою до іншого, і в зв'язку з чим (чому?) одні ліберальні демократії розпадаються, а інші залишаються стабільними та розвиваються? Сам перехідний період (транзит) політолог визначає як особливий етап політичного розвитку — «період часу від безпосередньо перед переходом до безпосередньо після переходу до демократії» — та поділяє його на три фази, що послідовно змінюють одна одну: 1) підготовча фаза; 2) фаза ухвалення рішень; 3) фаза звання [3].

Така трифазова періодизація перехідного процесу стала своєрідною матрицею для багатьох подальших досліджень суспільно-політичних трансформацій. Серед них, на наш погляд, слід виокремити чотиритомне видання, присвячене комплексному порівняльному дослідженню політичних трансформацій в країнах Латинської Америки та Південної Європи — «Переходи від авторитаризму: перспективи демократії», яке вийшло в світ 1986 року за редакцією Г. О'Доннелла, Ф. Шмітттера та Л. Вайтхеда. У четвертій частині цього дослідження «Переходи від авторитарного правління. Попередні висновки про невизначені демократії» Г. О'Доннелл та Ф. Шміттер запропонували свій підхід до трактування перехідного процесу та його періодизації. Процес переходу вчені поділяють на три етапи: лібералізацію, демократизацію та соціалізацію [4, с. 7–16].

В рамках проаналізованих нами підходів щодо дослідження феномена політичного режиму застосовуються різноманітні методи наукового пізнання.

Так, історичний метод полягає у вивченні явищ, особливостей політичного режиму в історичному плані з точки зору їхнього історичного взаємозв'язку та розвитку. Значення історичного методу є високим, бо дає можливість не повторювати помилок минулого, а тим самим вдосконалювати політичний режим та його функціональність,

оскільки, як казав Дж. Віко, історія має циклічний характер і приречена на повторення [5].

Розповсюджений майже у всіх сучасних дослідженнях порівняльний метод дає змогу порівняти політичні режими однакового типу та виявити їхні особливості, що в свою чергу приведе до розуміння: чи можливе повторення подій та їхніх наслідків, що мали місце в політичному режимі однієї країни в іншій країні зі схожим політичним режимом.

Застосування соціологічного методу у дослідженні політичного режиму передбачає з'ясування впливу на політичний режим економічних відносин, соціальної структури, ідеології і культури. Цей метод досліджує політичний режим через соціум та його показники. Відбиттям цього методу в демократичному режимі є вислів Е. Сервуса «при демократії без звернення до статистики можна досить точно визначити по обранцеві народу, кого в суспільстві більше — розумних чи ідіотів».

Чи не найбільш розповсюдженим та формальним є інституціональний метод дослідження політичного режиму. Він передбачає вивчення інститутів, за допомогою яких здійснюється політична діяльність, і дає змогу класифікувати політичний режим на основні його типи.

Емпіричний, або прикладний метод досліджує політичний режим шляхом використання статистики, насамперед електоральної, спостереження за політичними подіями, аналізу документів тощо.

Розглянути політичний режим у найширшому спектрі його функціонування дає змогу системний метод наукового пізнання. Завдяки відомому американському досліднику Д. Істону цей метод був запроваджений у політичну науку. Політичний режим є системою, що функціонує та формується завдяки зовнішнім та внутрішнім умовам і окремо від них існувати не здатний. Системний метод забезпечує цілісне сприйняття політичного режиму і всебічний аналіз зв'язків між окремими його елементами в межах цілого. За допомогою цього методу політичний режим досліджується як цілісна, складно організована система, як саморегульований механізм [6].

Аналіз взаємозв'язків між рівнем економічного розвитку і політичним устроєм, між ступенем урбанізації населення та його політичною активністю, між кількістю партій і їхнім впливом на виборчу систему відбувається за допомогою структурно-функціонального методу дослідження. Для наукового аналізу політичної сфери цей метод вперше застосував відомий дослідник Г. Алмонд. Сутність цього методу полягає в розчленуванні політичного режиму на складові частини з подальшим аналізом

вивчення їхнього впливу на суспільство, соціальні зміни, правовий статус індивідів тощо.

Соціально-психологічний (біхевіористський) метод при дослідженні політичного режиму орієнтує на вивчення поведінки груп, класів, мас і особистостей, що виконують будь-яку політичну діяльність, спрямовану на досягнення тієї чи іншої політичної мети. Орієнтує на вивчення суб'єктивних механізмів, психологічних мотивацій політичної поведінки. Найбільш відомим вченим, який застосовував цей метод у дослідженні формування політичного режиму був німецький соціолог Т. Адорно. У творі «Авторитарна особистість» він пов'язував виникнення та утвердження політичного режиму (зокрема, авторитарного) з психологією та внутрішньою мотивацією лідера. Із застосуванням згаданого підходу французький психолог Г. Лебон у своїй праці «Психологія народів та мас» дослідив вплив поведінки людей на виникнення та функціонування політичного режиму.

Антропологічний метод вивчає зумовленість політичного режиму не соціальними чинниками, а природою людського роду у виявленні біологічних та інших чинників поведінки. Іншими словами, демократичний режим зумовлений природним прагненням людини бути вільною, а тоталітарний — бути рівною.

Отже, на сучасному етапі політичні режими в основному досліджуються комплексом методів і підходів. Значна увага приділяється особливостям розвитку політичних режимів в державах, їхнім політичним, економічним, соціальним і культурним складовим. Новітніми тенденціями в дослідженнях політичних режимів є акцентування уваги науковців на міжнародному та локальному (міському) рівнях політичного режиму. Результатом цих наукових пошуків є виникнення новітніх теорій локальних та міжнародних політичних режимів.

Виникнення теорій локальних або міських і міжнародних політичних режимів на рубежі ХХ – ХХІ століть демонструє початок нового етапу досліджень феномена політичного режиму.

Перерозподіл уваги дослідників від загальнонаціональних державних режимів до режимів, що встановлюються на локальному рівні — у містах, а також інтенсифікація досліджень режимів на макрополітичному рівні свідчить, на наш погляд, про прояв структуризації такого політичного явища, як політичний режим.

Література

1. Локк Дж. Два трактата о правлении : [антология мировой политической мысли] : в 5 т. / Джон Локк. — М. : Мысль, 1997. —Т. 1: Зарубежная политическая мысль: истоки и эволюция. — 1997. — 524 с.
2. Krasner, Stephen D. «Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables»/ Stephen D. Krasner // International Organization 36. — 1982. — No. 2. — P. 2–10.
3. Rustow D. Transition to Democracy: Toward a Dynamics Model / D. Rustow // Comparative Politics. — 1970. — Vol. 2. — № 3. — P. 337–363.
4. O'Donnell G. Transitions from Authoritarian Rule. Tentative Conclusions about Uncertain Democracies / G. O'Donnell, P. Schmitter. — Baltimore and London : The Johns Hopkins University Press, 1986. — 81 p.
5. Віко Дж. Зібрання творів у 3-х томах / Дж. Віко. — М., 1986.
6. Easton D. System Analysis of Political Life / D. Easton. — N.Y., 1965. — 340 p.

Анализируются общие этапы, научные подходы и методы исследования феномена политического режима в ретроспективном и содержательном аспекте. Исследуется эволюция представлений о политическом режиме, его становлении и развитии в пределах государства, города, мира. Определяются тенденции развития феномена политического режима в современной политической реальности.

Ключевые слова: политический режим, процесс, научный подход, ретроспективный анализ, сравнение, типология, локальный политический режим, международный режим, структурирование политического режима.

The general stages, scientific approaches and methods of research of the phenomenon of the political mode, are analysed in a retrospective and rich in content aspect. The evolution of ideas is investigated about the political mode, his becoming and development within the limits of the state, city, world. Progress of the phenomenon of the political mode trends are determined in modern political reality.

Key words: political regime, process, scientific approach, retrospective analysis, comparison, typology, local political regime, the international regime structuring of the political regime.

Мазур Оксана Геннадіївна — доцент кафедри політології та міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, кандидат політичних наук.

Рецензент: проф. Токовенко О. С.